

University of Groningen

Succesvolle aanpakken mbo-studenten in kwetsbare posities

Nederlands Jeugdinstituut; Expertisecentrum Beroepsonderwijs; Minnaert, Alexander; Metselaar, Janneke; Vuijk, Patricia

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2021

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Nederlands Jeugdinstituut, Expertisecentrum Beroepsonderwijs, Minnaert, A., Metselaar, J., & Vuijk, P. (2021). *Succesvolle aanpakken mbo-studenten in kwetsbare posities: Een literatuurverkenning naar werkzame elementen*. Nederlands Jeugdinstituut. <https://www.nji.nl/publicaties/succesvolle-aanpakken-mbo-studenten-in-kwetsbare-posities>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Succesvolle aanpakken mbo-studenten in kwetsbare posities

Een literatuurverkenning naar werkzame elementen

juni 2021 | NJi, ECBO

Nederlands
Jeugdinstituut

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
1.1	Maatschappelijke achtergrond	3
1.2	Succesvol doorstromen in de praktijk.....	4
1.3	Literatuurverkenning	6
2	Praktijkleren	8
2.1	Karakteristiek van de interventie	8
2.2	Mogelijke opbrengsten (outcome)	9
2.3	Werkzame elementen op uitvoerend, tactisch en strategisch niveau.....	10
3	Zorg in de school.....	14
3.1	Karakteristiek van de interventie	14
3.2	Mogelijke opbrengsten (outcome)	14
3.3	Werkzame elementen op uitvoerend, tactisch en strategisch niveau.....	15
4	Vervolg.....	18
5	Referentielijst	19

1 Inleiding

Wat zijn de werkzame elementen van Praktijkleren en Zorg in de school?

Deze literatuurverkenning is uitgevoerd als onderdeel van het onderzoek naar succesvolle aanpakken in het mbo (Nji, ECBO, 2020). Aan dit onderzoek nemen vijf roc's deel die samen twee typen interventies uitvoeren. Beide interventies zijn gericht op een integrale aanpak ter bevordering van een succesvolle leer- en arbeidsloopbaan van jongeren in kwetsbare posities op mbo-niveau 1 en 2. Hun (eerste) ervaringen zijn positief. Maar wat veroorzaakt het succes van hun aanpak? Daarover gaat deze literatuurverkenning. Deze verkenning is een van de publicaties binnen het onderzoek. Een eindrapportage wordt verwacht eind 2022. In deze rapportage wordt met een brede blik beschreven welke factoren worden gevonden in onderzoek. Hierna zullen de bevindingen uit de literatuur getoetst en gekoppeld worden aan de in de praktijk gevonden 'werkzame elementen' zoals die genoemd worden door studenten en professionals van de betrokken roc's. Uiteindelijk doel is hun integrale aanpakken te versterken en breder in te zetten.

Het onderzoek is gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO). Aan het onderzoek is een academische begeleidingscommissie verbonden (zie colofon). We danken deze commissie voor haar bijdrage aan het onderzoek.

1.1 Maatschappelijke achtergrond

Een soepele doorstroom van vmbo naar mbo, tussen niveaus binnen het mbo en van mbo naar werk, bevordert een goede uitgangspositie op de arbeidsmarkt. Jongeren die voortijdig uitvallen uit het onderwijs, hebben namelijk een grotere kans om thuis te komen zitten zonder opleiding en werk met allerlei risico's van dien. Met name op de niveaus 1 en 2 van het mbo is de uitval hoog: tussen de 25 en 30 procent op niveau 1 en rond de 8 procent op niveau 2, terwijl uitval op niveau 3 en 4 rond de 4 procent ligt.

Achtergrond mbo-studenten in kwetsbare posities

De jongeren die instromen in de entreeopleidingen of op mbo-niveau 2 hebben een diverse (school)achtergrond. Ze hebben een cruciale leeftijd waarop ze regie gaan nemen over hun identiteitsontwikkeling. Dat is transitie: van jongere naar volwassene en van onderwijs naar werk. Grofweg zijn er vijf subgroepen in instroom te onderscheiden in de entree: uitvallers uit het voortgezet onderwijs, instromers vanuit het praktijkonderwijs, instromers vanuit het voortgezet speciaal onderwijs, bijstandsgerechtigden en statushouders die een reïntegratietraject volgen via de gemeente, en instromers uit Internationale Schakel Klassen. Deze jongeren kampen vaak met een opeenstapeling van persoonlijke problemen, zoals leer- en gedragsproblemen, schulden en criminaliteit. Dit geeft risico op (langdurig) verzuim en schooluitval, zeker in combinatie met factoren als een niet passende studiekeuze, niet voldoende gemotiveerd zijn, geen adequate begeleiding hebben, onvoldoende aanpassing aan de capaciteiten van de student en gebrekkige communicatie tussen school, hulpverlening en/of bedrijf.

Knelpunten in (onderwijs)loopbaan

Er zijn verschillende knelpunten in de (onderwijs)loopbaan van jongeren in kwetsbare posities, concludeert het kabinet in zowel de derde onderwijs-zorgbrief als in de voortgangsrapportage over de maatregelen uit het IBO JMAA. Het concludeert dat door het ontbreken van een ketenaanpak (samenwerking met 'toeleverend' onderwijs en afstemming met vervolgopleidingen en werkgevers) en van een langetermijnvisie van samenwerkende regionale partners, de investeringen in vroege interventies (hulpverlening, scholing, arbeidstoeleiding) te weinig tot stand komen. Ook omdat eventuele besparingen door deze vroege interventies, pas later in de keten worden gerealiseerd, is het erg belangrijk dat regionale partners een gemeenschappelijke visie hebben. Het helpt hierbij als je je richt op positieve ontwikkeling, successen uitbouwt en sterktes benut. Bij de overgang van school naar werk is de positie van deze jongeren kwetsbaar, omdat de zelfredzaamheid van jongeren wordt overschat. Inspanningen tijdens de beroepspraktijkvorming zijn met name gericht op het succesvol doorlopen van de stage en het behalen van een diploma, maar worden minder benut als voorbereiding op de arbeidsmarkt: het werken aan zelfredzaamheid, een realistisch zelfbeeld, handhaving in een arbeidssituatie, enzovoort. Ook is nazorgplicht in het mbo (advies pilots Kwint/Özdil) nog niet geoperationaliseerd, wat transities tussen onderwijs en arbeidsmarkt bemoeilijkt. Deze jongeren in kwetsbare posities hebben behoefte aan maatwerk en integrale begeleiding over de leefdomeinen (zoals studie, gezondheid en financiën) heen.

1.2 Succesvol doorstromen in de praktijk

De roc's Albeda, Friesland College, Gilde Opleidingen, Midden Nederland en Zadkine herkennen het hierboven geschetste beeld in hun dagelijkse praktijk. Ze werken daarom aan het vraagstuk hoe het onderwijs en de onderwijsondersteuning zo in te richten dat studenten op niveau 1 en 2 succesvol doorstromen naar een hoger onderwijsniveau of naar duurzame participatie op de arbeidsmarkt. Ook als hun onderwijsloopbaan grillig is verlopen en ze in een kwetsbare positie verkeren.

Integrale aanpak verhogen participatie en doorstroom

De roc's hebben aanpakken ingericht waarin men vanuit een gezamenlijke visie met interne en externe partners werkt aan het verhogen van de participatie in onderwijs van jongeren in een kwetsbare positie en een succesvolle doorstroom naar vervolgonderwijs of arbeidsmarkt. Het zwaartepunt van de aanpak ligt in de samenwerking met jeugdhulp en het bedrijfsleven. De betrokken instellingen proberen in hun praktijk vorm te geven aan werkwijzen waarin professionals met verschillende expertises samen zorgdragen voor de studenten, met een positieve, pragmatische insteek, op school en/of in de beroepspraktijkvorming. Een dergelijke integrale aanpak door onderwijs, (jeugd)hulpinstellingen en/of arbeidsmarktpartijen sluit aan bij de extra ondersteuningsbehoeften van deze groep jongeren op meerdere leefdomeinen. Deze helpt persoonlijke belemmeringen weg te nemen en stimuleert hun aanwezigheid, motivatie, en competenties als zelfregulatie en veerkracht, zodat ze een diploma kunnen halen en een duurzame arbeidspositie kunnen bereiken.

De integrale aanpakken die in dit onderzoek worden bekeken, zijn:

- **Klas als Werkplaats, Albeda College:** Klas als Werkplaats (KAW) is een ondersteuningsaanpak voor jongeren op mbo-niveau 1 en 2 die door complexe problematiek moeite hebben om de opleiding (zelfstandig) succesvol af te ronden. In de aanpak zijn onderwijs,

onderwijsondersteuning en inzet vanuit jeugdhulpverlening nauw verweven met helder onderscheiden rollen. Iedere klas heeft een mentor/studieloopbaanbegeleider die een duo vormt met een extern ingehuurde specialist zoals een schoolmaatschappelijk werker en/of jeugdhulpverlener. Samen begeleiden zij de klas. Ze zijn veel aanwezig en zorgen voor een lage drempel voor het stellen van hulpvragen. Uitgangspunt van KAW is het bieden van laagdrempelige, doelgerichte, snelle en effectieve ondersteuning.

- **Klas als Werkplaats, Zadkine:** Elke klas heeft een studieloopbaanbegeleider (voor schoolse zaken), een klassenbegeleider (met een jeugdhulpachtergrond) en een *peercoach* (een student van een van de pedagogische opleidingen) die als team nauw bij de klas betrokken zijn. Door structureel onderdeel uit te maken van het lesprogramma worden deze begeleiders door de student niet meer ervaren als hulpverleners, wat de drempel verlaagt om hulpvragen te stellen. Daarnaast signaleren de begeleiders continu en kan preventief gehandeld worden.
- **School als Werkplaats, Friesland College:** De essentie van School als Werkplaats (SAW) is de intensieve samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp waarin het van belang is dat ieder rolvast werkt vanuit de eigen opdracht. Het team van SAW bestaat onder anderen uit de docent/coach en de jeugdhulpmedewerker. Het team sluit aan bij de begeleidings- en ondersteuningsstructuur van het Friesland College en heeft alle expertise in huis: van generalisten tot en met specialisten. Alle SAW'ers werken acht tot twaalf uur per week in de leer- en werkomgeving van de student. Per opleiding leggen zij rechtstreeks of via de docenten contact met de studenten. Zo is de drempel laag voor studenten om een SAW'er te spreken. Is er zwaardere inzet nodig, dan zijn de lijnen tussen de verschillende SAW'ers (en dus deelnemende organisaties) zeer kort en zonder schotten.
- **Talent in Bedrijf, Gilde Opleidingen:** Binnen deze aanpak gaat het om praktijkleren op basis van het didactisch concept '70-20-10' waarbij 70 procent geleerd wordt door ervaring in de praktijk (impliciete kennis), 20 procent door samenwerking en interactie (kennis delen en produceren) en 10 procent door formeel leren (opleiding en training). Het praktijkleren komt naast de verplichte beroepspraktijkvorming. In het praktijkleren staan opdrachten vanuit de school centraal (begeleide onderwijstijd). De docent van de opleiding stuurt het onderwijs aan en zorgt voor algemene (bijvoorbeeld 21-eeuwse vaardigheden) en beroepsvoorbereidende opdrachten om leeractiviteiten uit te voeren op de werkplek. Praktijkleren kan hier gezien worden als leren in een realistische werkomgeving en oriëntatie en voorbereiding op de stage. Onderwijsprogramma's/leerroutes/opdrachten worden ontwikkeld in co-creatie met bedrijven.
- **Entree leert op de werkplek, ROC Midden Nederland (in samenwerking met het Wellant College en MBO Utrecht):** Bij deze aanpak gaat het erom de arbeidsmarktpositie van entree-studenten te verbeteren door zes specifieke elementen te versterken:
 - Samenwerking met het regionale bedrijfsleven intensiveren en verbeteren;
 - een sluitende aanpak ontwikkelen vanuit maatwerk voor doelgroepen in kwetsbare posities;
 - het leer-, werk- en begeleidingstraject laten aansluiten bij individuele leerbehoeften;
 - versterking praktijkgericht onderwijs en begeleiding in overleg met het bedrijfsleven;
 - 'leren op de werkplek' in elk van de voor entree relevante arbeidsmarktsectoren;
 - coaching en extra ondersteuning op de werkvloer tijdens en na afronding van de opleiding.

Om praktijkbegeleiders te ondersteunen in het begeleiden van studenten wordt een buddysysteem tussen docent en praktijkbegeleider opgezet. Studenten houden tijdens het leren op de werkplek een portfolio bij en voortgang wordt tussentijds getoetst.

1.3 Literatuurverkenning

Welke elementen zijn belangrijk?

De eerste ervaringen van de onderwijsinstellingen met hun integrale aanpakken zijn positief. De instellingen hebben echter behoefte aan onderzoek naar welke elementen bijdragen aan het succes van de interventie. Wat zijn de werkzame elementen om de aanpak te versterken en te verduurzamen, en daarmee de opbrengsten te verbeteren en/of beter zichtbaar te maken? Ook heeft een aantal instellingen de ambitie om delen van de aanpak binnen de instelling ook in te zetten op andere mbo-niveaus. Daarnaast willen ze leren van de werkzame elementen in aanpakken van de andere onderwijsinstellingen in het onderzoek. Tot slot streven we er op termijn naar om de opbrengsten ook voor instellingen buiten dit onderzoek toepasbaar te maken.

Hoofdvraag bij het onderzoek

Wat zijn de elementen in de integrale aanpakken voor mbo-niveau 1 en 2 die bijdragen aan een succesvol onderwijstraject van jongeren in een kwetsbare positie? Hoe is deze aanpak te verduurzamen?

Zoals eerder aangegeven zijn de integrale aanpakken van de roc's die deelnemen in te delen in twee typen interventies: Praktijkleren en Zorg in de school. Hoofddoel van deze interventies is te omschrijven als: bijdragen aan het realiseren van een succesvolle leer- en arbeidsloopbaan van jongeren in kwetsbare posities in de mbo-niveaus 1 en 2.

Methode

Om uitspraken te kunnen doen over de werkzame elementen van de interventies wordt de CIMO-methodiek gevolgd, waarbij we in beeld brengen:

- De context (C) waarin de interventies plaatsvinden, onder andere kenmerken van de fysieke omgeving en de doelgroep;
- het karakteristiek van de interventies (I);
- datgene wat de interventies teweegbrengen bij de studenten: de mechanismen (M);
- de resultaten van de interventies, ofwel de *outcome* (O).

De interventies worden uitgevoerd binnen samenwerkingsverbanden van meerdere regionale partners (onderwijs, jeugdzorg, bedrijfsleven, gemeenten). Voor het realiseren van de interventies is samenwerking op en tussen meerdere niveaus (uitvoering in het primaire proces, tactisch en strategisch niveau) van belang. De bovenstaande vier aspecten hebben betrekking op deze drie niveaus. Op uitvoerend niveau faciliteren docenten en andere begeleiders het leerproces van de student. Op tactisch niveau wordt vanuit de organisatie het primaire proces gefaciliteerd. Op strategisch niveau (schoolbestuur, samenwerkingsverband, gemeente) worden beleid, strategie en

visie (regionaal) bepaald. De werkzame elementen zijn daarom per type interventie geordend op uitvoerend, tactisch en strategisch niveau.

Op basis van beschikbare literatuur zijn voor de interventies Praktijkleren en Zorg in de school de werkzame elementen in kaart gebracht. De literatuur verschilt (sterk) in wetenschappelijk niveau. Over praktijkleren en de route naar arbeid is relatief veel literatuur beschikbaar en er is (nationaal en internationaal) wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de effecten. Over samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp zijn vooral publicaties beschikbaar waarin ervaringskennis wordt beschreven.

Niet alleen de wetenschappelijke onderbouwing van de geconstateerde elementen verschilt, maar ook de mate van (bewezen) effectiviteit/werkzaamheid. In deze literatuurverkenning kiezen we ervoor geen uitspraken te doen over de wetenschappelijke waarde/kwaliteit van de bronnen en effectiviteit. Hierdoor kunnen we een zo breed mogelijk overzicht geven van werkzame elementen. In het vervolg (2021/22) kijken we samen met de aan het onderzoek verbonden academische raad naar welke mechanismen meer of minder generiek zijn bij de interventies op de scholen. We verdiepen daarna op de onderbouwing van de meer generieke mechanismen en hoe vanuit de organisatie deze mechanismen kunnen worden versterkt.

Leeswijzer

Omwille van de leesbaarheid worden de bronnen alleen in de literatuurlijst genoemd en niet in de tekst. We hebben voor de term 'praktijkleren' gekozen; waar 'praktijkleren' staat, kan ook 'werkplekleren' worden gelezen. Met 'jongeren' en 'studenten' bedoelen we jongeren in de mbo-leeftijd van 16 tot 27 jaar.

Het onderzoek waarbinnen deze literatuurverkenning heeft plaatsgevonden, heeft een looptijd van drie jaar. De scholen ontwikkelen zich snel en de sector beroepsonderwijs is, zeker als gevolg van corona, een dynamisch veld. Bevindingen uit het begin van het onderzoek zijn daarom gaandeweg in een andere context komen te staan. Denk aan de motie Kwint/Özdil over nazorg, de aandacht voor het inrichten van de transitieroute, het vinden van geschikte stageplaatsen en de tendens tot langer doorleren. We hebben ernaar gestreefd een zo actueel mogelijke context te geven, zonder volledig op de actualiteit in te gaan.

Hieronder volgt de beschrijving van de twee interventies Praktijkleren en Zorg in de school. Per type interventie worden de karakteristieken en (mogelijke) opbrengsten beschreven. Daarna volgt een beschrijving van de werkzame elementen op uitvoerend, tactisch en strategisch niveau. Tot slot schetsen we de stappen na deze literatuurverkenning.

2 Praktijkleren

2.1 Karakteristiek van de interventie

Volgens de Inspectie van het Onderwijs (2018) kan een praktijkgerichte of arbeidsmarktgerichte route een belangrijk alternatief zijn voor uit- of afvallers en de overdracht naar werk verbeteren. Er zijn aanwijzingen dat leerlingen met risico op vroegtijdig schoolverlaten goed gedijen bij praktijkleren. Praktijkleren behelst het gepland en bewust aanleren van beroepsrelevante competenties in een realistische werkomgeving.

In het mbo is praktijkleren een wettelijk vereist onderdeel van de opleiding. Dit wordt de beroepspraktijkvorming genoemd. Praktijkleren voldoet dan aan een aantal specifieke eisen: onder andere dat deze plaatsvindt bij een erkend leerbedrijf, de werkzaamheden passend zijn bij de kwalificatie, er deskundige begeleiding aanwezig is, de werkplek veilig is en er aan de beroepspraktijkvorming een praktijkovereenkomst ten grondslag ligt. Praktijkleren is van belang voor het ontwikkelen van een beroepsidentiteit, het ontwikkelen van beroepsvaardigheden, het ingroeien in een beroepsgemeenschap en voor persoonlijke ontwikkeling.

Naast de wettelijke eisen is er voor scholen ruimte om vormen van praktijkleren in te richten en uit te breiden, zoals het leren aan de hand van simulaties of in een 'hybride' leeromgeving. In een hybride leeromgeving is het schoolse leren en het praktijkleren geïntegreerd. Het opdoen van kennis in de klassieke zin is verweven met het opdoen van praktijkervaring. In een hybride leeromgeving wordt de student zowel door professionals van de onderwijsinstelling als van de werkplek begeleid. De werkplek wordt in dit concept gezien als een kwalitatief hoogstaande leeromgeving, meer dan alleen een stage. De Inspectie van het Onderwijs (2018) concludeert dat scholen steeds vaker de keuze maken voor onderwijs in een hybride leeromgeving, waarbij soms de hele entreeopleiding (onderwijs en begeleiding) binnen een werkveldsetting wordt uitgevoerd. De Inspectie zegt hier verder over: 'Het doel is de opleiding in een meer authentieke werkveldsetting te laten plaatsvinden, wat voor kandidaten met een grotere afstand tot onderwijs en arbeidsmarkt zinvol kan zijn. Teams en onderwijsinstellingen zijn positief over de ervaringen. Deze variant motiveert die studenten en vergroot volgens de onderwijsinstellingen hun kans op succes. Wel geven de instellingen aan dat dit soort varianten organisatorisch veel aandacht vragen en dat men alert moet zijn op borging van de kwaliteit'.

Vanuit het perspectief van opleiden gaat het er bij praktijkleren om de werkplek te benutten voor opleidingsdoelen. Hierbij zijn onderwijskundige interventies nodig, omdat een werkplek niet per definitie een optimale leerplek is. Denk daarbij aan de vormgeving van de begeleiding, inzet van opdrachten of het aantonen van competentieontwikkeling. Daarbij is het van belang de interventies niet ten koste te laten gaan van de authenticiteit van praktijkleren. Een review van Nieuwenhuis en collega's (2017) laat zien dat praktijkleren altijd in de context begrepen moet worden: het heeft niet één vorm, maar ziet er op iedere plek net weer iets anders uit. Wel wordt vanuit de literatuur een aantal ontwerpregels geformuleerd die helpen de effectiviteit van praktijkleren te vergroten:

- De studenten voorbereiden op het leren op de werkplek. Goede voorbereiding versterkt het geloof in eigen kunnen, motivatie en inzet.
- Het verbinden van het schools leren en het leren op de werkplek, bijvoorbeeld door goede samenwerking en afstemming met het werkveld.
- Begeleiding van praktijkleren: balans zoeken in de mate van autonomie (ruimte om te leren, niet aan je lot overgelaten worden) en de mate van sociale veiligheid (het mogen maken van fouten, vragen kunnen stellen, uitproberen).
- Andere versterkende aspecten zijn: voldoende variatie in werkplekken, simulaties ter aanvulling van praktijkleren en een passende beoordeling waarbij ruimte is voor reflectie en feedback.

In onderzoek van Eimers, Boon en Kennis (2012) wordt benadrukt dat het van belang is verder te kijken dan de stage alleen. Een stage gaat verder dan het al of niet succesvol doorlopen van de opleiding: 'Het leren van een beroep [is] meer dan het verwerven van specifieke kennis en vaardigheden. Het gaat om beroepsvorming, die ook vorming van de student als persoon en als burger inhoudt. Een sterkere beroepsvorming gaat samen met verminderde belemmering door gedrags- of psychische moeilijkheden (pag. 20)'. Eimers en Raaijman (2018) pleiten zelfs voor een 'transitieroute', een in de praktijk ontwikkelde methodiek, die loopt van een jaar voor het einde van de opleiding tot een jaar na afronding. Overgang van school naar werk wordt niet beschouwd als een moment, maar als een fase. Het doel van de transitieroute is om samen (jongere, mbo-instelling, (leer)bedrijf en gemeente) een route uit te zetten die leidt tot het behalen van het mbo-diploma én het hebben en behouden van werk. Juist omdat jongeren in kwetsbare posities het moeilijk hebben bij de overgang naar werk. De transitieroute kent de volgende kritische momenten: de voorbereiding van de stage, het vinden van een passende stageplek, het maken van stageafspraken met een leerbedrijf, begeleiding tijdens de stage, de beoordeling van de stage, het afronden van de opleiding, het vinden van passend werk, begeleiding tijdens het werk, werkbehoud tijdens het eerste jaar en op langere termijn. Ook wordt benadrukt dat aandacht voor zelfredzaamheid, het ontwikkelen van een realistisch zelfbeeld en handhaving in arbeidssituatie belangrijke aspecten zijn om aan te werken.

2.2 Mogelijke opbrengsten (outcome)

Voor studenten

- **(School)motivatie** Voor studenten kan het leren in de praktijk zorgen voor meer betrokkenheid bij leeractiviteiten, binding met school, prestatiemotivatie en positieve verwachtingen ten aanzien van eigen succes. Er is dus meer kans op positieve leerervaringen, welke de zelfwaardering en het welbevinden van de studenten en de motivatie voor leren kan verhogen.
- **Competenties** De studenten verwerven door begeleid werken in een realistische werkomgeving op het beroep gerichte werknemersvaardigheden, competenties en kennis, maar ook sociale, emotionele en gedragsmatige competenties.
- **Betrokkenheid** Praktijkleren biedt studenten mogelijkheden om een concrete, betekenisvolle en gewaardeerde bijdrage te leveren aan een verband waarvan zij deel uitmaken.
- **Interpersoonlijke vaardigheden** Daarnaast biedt het kansen voor interactie en participatie waarin studenten interpersoonlijke vaardigheden kunnen ontwikkelen.

- **Prosociale normen** Het leren in een omgeving met duidelijke normen en waarden voor positief gedrag en waarin regels en grenzen duidelijk zijn, kan ervoor zorgen dat studenten gezonde opvattingen ontwikkelen en duidelijke normen hanteren.
- **Positieve identiteit** Praktijkleren kan bijdragen aan een positieve identiteit en persoonlijke ontwikkeling, waaronder het ontwikkelen van een toekomstperspectief, eigenwaarde en een gevoel van persoonlijke effectiviteit. Ook biedt het mogelijkheden voor initiatief nemen, voor jezelf opkomen en leren omgaan met druk.
- **Kwalificaties** Praktijkleren biedt een grotere kans om een diploma/ startkwalificatie te behalen.
- **Doorstroom** Een deel van deze groep studenten kan zo kansrijk doorstromen naar vervolgonderwijs en heeft meer perspectief op duurzaam, passender en beter betaald werk.
- **Oriëntatie op de beroepspraktijk** Ter ondersteuning van het keuzeprocess en voor het ontwikkelen van een beroepsidentiteit. Wat voor een beroepsbeoefenaar wil ik zijn, wat zijn mijn drijfveren, wat wil ik bereiken met mijn beroep?
- **Participatie aan de beroepsgemeenschap** Een volwaardig lid worden van een beroepsgemeenschap. Het leren van de taal en cultuur van een beroepsgroep en de morele principes. Solidariteit, omgang met collega's, leidinggevenden en klanten, en de ethiek (wat mag en wat niet mag).

Voor opleiding en samenleving

- **Minder uitval** Door meer kansen op werk zullen er minder van deze groep jongeren in de bijstand terecht komen.
- **Verbeterde participatie** Door meer motivatie voor leren, uitstromen met een diploma of het volgen van een vervolgopleiding ligt er een steviger basis voor positieve maatschappelijke participatie.
- **Meer en betere plekken** Bij deelnemende bedrijven wordt de koudwatervrees om jongeren in kwetsbare posities een baan aan te bieden minder. Die bedrijven leren om medewerkers in kwetsbare situaties voldoende en adequate begeleiding te bieden.
- **Inclusievere samenleving** Door deze interventie worden mogelijk meer mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt aan werk geholpen, waarmee wordt bijgedragen aan het verminderen van uitsluiting en versterken van een inclusievere samenleving.

2.3 Werkzame elementen op uitvoerend, tactisch en strategisch niveau

Uitvoerend niveau

- **Ervaringsleren** De relevantie van het leren wordt door studenten 'aan den lijve' ervaren, waardoor de motivatie voor leren vergroot wordt. Het werkt op basis van zien, nadoen en herhalen. Door het onderwijs zo veel mogelijk op de werkplek aan te bieden, waar de theorie direct gekoppeld wordt aan de praktijk, is de kans op succesvol leren voor deze groep studenten het grootst.
- **Match student en werkplek** Om praktijkleren goed te laten werken, is een goede *match* tussen de vraag en mogelijkheden van het leerbedrijf, de eisen van school, en de kwaliteiten, mogelijkheden en behoeften van de student van belang. Het vinden van een passende stageplaats vraagt om een gepersonifieerde benadering, waarbij de kwaliteiten van de student voorop staan (en niet eventuele deficiënties). Een goede *match* vraagt om nauwgezet

samenspel en maatwerk tussen de wensen en mogelijkheden van de student, het bedrijf en de vrijheidsgraden van de opleiding. Door het benutten van student-, school- en bedrijfsprofielen kan een optimale *match* gemaakt worden voor het praktijkleren.

- **Studentprofiel** Studenten met speciale ondersteuningsbehoeften doen er goed aan om, samen met hun schoolbegeleider, de werkgever op de hoogte te brengen van hun behoeften én kwaliteiten.
- **Betrokkenheid stage- en praktijkbegeleider** De persoonlijke betrokkenheid, het commitment van de stage- en praktijkbegeleider en diens vertrouwen in de kwaliteiten van de studenten zijn succesfactoren.
- **Goede begeleiding door de praktijkbegeleider** Goede begeleiding is cruciaal voor het slagen van praktijkleren. De praktijkbegeleider maakt leren op de werkplek mogelijk, biedt emotionele support, maakt wegwijs in de organisatie, ondersteunt (zelf)reflectie, is coach en expert, biedt *just-in-time* ondersteuning en zorgt voor toegang tot aanvullende hulp of zorg waar nodig. Ook de relatie tussen student en begeleider is van belang: de begeleider werkt bij voorkeur relatiegericht en het moet 'klikken'. Naast de formele begeleider spelen ook andere collega's een belangrijke rol in de begeleiding, omdat ook zij het leerproces van de student kunnen faciliteren.
- **Activerende didactiek** Voor succesvol praktijkleren zijn goede begeleiders nodig, die pedagogisch en didactisch bekwaam zijn, zowel in de school als in het leerwerkbedrijf. Praktijkleren vraagt om een activerende didactiek, waardoor studenten actief en gevarieerd met de leerstof aan de slag gaan. De begeleiding vanuit de school en van het leerwerkbedrijf wordt sterker als de begeleiders bereid zijn en in de gelegenheid zijn om hierin van elkaar te leren.
- **Aansluiten bij talenten en mogelijkheden van de student** Doordat praktijkleren meer mogelijkheden biedt om aan te sluiten bij de persoonlijke talenten en mogelijkheden van de studenten, wordt de kans op studiemotivatie, goede studieresultaten en het behalen van een diploma groter. Studenten maken zelf een toekomstplan, met heldere doelen en acties, op basis van wat ze zélf willen bereiken door te leren in een sociale context. Het biedt daardoor ook mogelijkheden om aan te sluiten bij de drie psychologische basisbehoeften: verbondenheid ('ik hoor erbij'), competentie ('ik kan het') en autonomie ('ik kan het zelf').
- **Beter aansluiten bij leerbehoeften** Doordat praktijkleren beter tegemoet komt aan de leerbehoeften en leerstijl van deze jongeren is de kans op positieve leerervaringen, vergroting van de zelfwaardering en het aanleren van noodzakelijke werknemersvaardigheden, veerkracht en zelfregulering groter. Daarmee is de kans op beroeps- en maatschappelijk succes en welbevinden groter.
- **Vervaag de grenzen tussen werkplek en opleiding** Omdat de omstandigheden op de werkplek niet altijd optimaal zijn om te leren, wordt deze waar mogelijk ondersteund vanuit de opleiding door bijvoorbeeld simulaties, het aanbieden van theorie of ruimte te bieden voor reflectie. Een goed voorbeeld is een hybride leeromgeving waarin onderwijs en bedrijfsleven intensief samenwerken en schools leren en praktijkleren met elkaar worden verweven, zodat studenten de verbinding leren maken en ervaren tussen theorie en praktijk.
- **Studenten bewust voorbereiden** Een programma dat studenten voorbereidt op het praktijkleren versterkt de inzet, motivatie en het geloof in eigen kunnen. Programma's richten zich op het vergroten van de voorkennis en zelfsturingsvaardigheden. Voor studenten kan een

werkplek een overdonderende ervaring zijn. Een voorbereidingsprogramma wordt in samenwerking met het werkveld ontwikkeld.

- **Bieden van veilige oefenplekken** Simulaties zijn een effectieve (aanvullende) leervorm voor het aanleren van technische vaardigheden. Door bijvoorbeeld simulaties is er ruimte om te oefenen en fouten te maken. Een andere reden om simulaties te gebruiken, is dat er in een werkomgeving niet altijd ruimte is voor leren vanwege fysieke of bedrijfseconomische risico's.
- **Integratie in de werkmpraktijk** Het is belangrijk om ervoor te zorgen dat de student volwaardig kan deelnemen aan de werkgemeenschap en dat de vaste staf zich betrokken voelt bij het leerproces. Door de beroeps cultuur te ervaren, kan de student een beroepsidentiteit ontwikkelen.
- **Organiseren van reflectie en feedback** Reflectie op het eigen handelen is een belangrijk element van expertiseontwikkeling. Het is daarom belangrijk om zelfbeoordeling te stimuleren. *Peer-feedback* kan daarin een handig hulpmiddel zijn.

Tactisch niveau

- **Gevarieerd en voldoende aanbod** Om praktijkleren goed aan te laten sluiten bij alle studenten is een voldoende en gevarieerd aanbod aan leerwerkplaatsen nodig dat goed vindbaar is. Ook is er bereidheid bij bedrijven nodig om studenten met een ondersteuningsbehoefte stageplaatsen te bieden.
- **Kenmerken leerwerkplek** De leerwerkplek moet tegemoet komen aan kenmerken met betrekking tot:
 - taakuitoefening: taakautonomie, variatie in het werk, complexiteit;
 - sociale omgeving: participatie, communicatie en interactie, feedback en ondersteuning;
 - informatieomgeving: toegang tot bruikbare informatie binnen (en buiten) de werkplek;
 - werkdruk: ruimte voor reflectie en interactie.
- **Inclusief werkgeverschap** Inclusief werkgeverschap in het bedrijfsleven schept gunstige voorwaarden voor kansrijk praktijkleren en een goede aansluiting op arbeid en beroep. Omgekeerd kan praktijkleren hier ook aan bijdragen. Borging/verduurzaming van het praktijkleren vraagt om inzet van opleidingen, werkgevers, Inspectie van het Onderwijs, gemeenten en zorgverzekeraars.
- **Borging van de kwaliteit van praktijkleren** Bij het bevorderen en borgen van de kwaliteit van praktijkleren is een aantal aspecten van belang: ondersteuning van werkplekbegeleiders, een passende beoordelingssystematiek met formatieve én summatieve toetsing, voldoende les- en examenmateriaal, ondersteunende leermiddelen en instrumenten, en professionalisering van beoordelaars.
- **Schoolbeleid** Er is schoolbeleid nodig voor passende ondersteuning op stageplaatsen en arbeidstoeleiding. Geen afzonderlijke maatregel, maar samenhang en visie, draagvlak en samenwerking.
- **Beoordeling van de stage** Bij beoordeling van de stage is het van belang vanuit verschillende perspectieven te kijken. Voor diplomering is het noodzakelijk dat de student aan de eisen van de opleiding voldoet. Voor de loopbaan van de jongeren en de tevredenheid vanuit het bedrijf hoeft dit niet noodzakelijk ook zo te zijn. In de beoordeling is het dus nuttig om niet alleen naar de eisen van de onderwijsinstelling te kijken, maar ook naar de toekomstige mogelijkheden van de jongeren en wat nodig is voor een succesvolle overgang vanuit de schoolse situatie. Deelcertificering wordt soms als oplossing ingezet.

- **Communicatie tussen school, bedrijf en student** Communicatie tussen school, bedrijf en student is belangrijk: rondom eisen vanuit het bedrijf en de school, afspraken over begeleiding op de werkplek vanuit school en het bedrijf; en over eventueel aanvullende begeleiding (*jobcoach*) en tijdige signalering vanuit school en bedrijf.

Strategisch niveau

- **Visie op praktijkleren** Kansrijk praktijkleren staat of valt met een gezamenlijke visie, ambitie, aanpak en leiderschap met regionale partijen bij gemeenten, onderwijs en uitvoerende partijen in hulp, arbeid(toeleiding) en veiligheid. Die visie moet richting geven aan goede samenwerking tussen het roc, het bedrijfsleven, gemeentelijke en regionale aanpakken van thuiszitten en voortijdig schoolverlaten en instanties voor arbeidstoeleiding, UWV, RMC-functie, leerwerkloketten, enzovoort.
- **Sluitende aanpak** Samenhang in sectoren en voorzieningen voor jongeren (onderwijs, jeugdhulp, veiligheid, wonen, werk), ofwel een 'sluitende aanpak' kan een goede aanvulling vormen op het concept praktijkleren en in combinatie leiden tot hoger studierendement en uitstroom naar vervolgonderwijs of arbeid. Hierin komt de samenhang tussen de twee typen interventies naar voren.
- **Transitiedenken** De overgang van school naar werk is een proces dat begint op school en doorloopt in werk. Transitiedenken betekent dat je je daarvan bewust bent en inzet op een nauwe samenwerking in de begeleiding tussen de betrokken instanties, bijvoorbeeld door warme overdracht. Begrip van elkaars uitgangspunten (productie versus leren) is noodzakelijk. Hierbij is het van belang om te starten met een aantal concrete individuele plannen en van daaruit te overleggen over faciliteiten, voorzieningen en het realiseren van randvoorwaarden.
- **Afstemming en samenwerking in de regio** De Inspectie van het Onderwijs (2018) benadrukt het belang van bestuurlijke samenwerking in de regio en afstemming met de opleiding, jeugdzorg en het werkveld. Praktijkleren vraagt om goede communicatie tussen alle betrokkenen, goede organisatie, registratie en heldere regievoering. Immers, opleidingen bevinden zich in een bewegend speelveld waar beleid is gedecentraliseerd en gemeenten samen met andere regionale ondersteuningsorganisaties een rol hebben bij de inzet van (jeugd)zorg en ondersteuning bij het vinden van werk. Een integrale aanpak die ingrijpt op meerdere leefdomeinen van de jongeren en ook achterliggende factoren betreft, is daarbij van belang. Jongeren zijn er bij gebaat als er frequent contact en afstemming is over doel en taakverdeling.
- **Stimulerende wet- en regelgeving** Stimulerende wet- en regelgeving met betrekking tot praktijkleren draagt bij aan het succes van praktijkleren. Door het benutten van subsidiemogelijkheden krijgt het praktijkleren meer ruimte en kansen. Er zijn door de overheid verschillende subsidiemogelijkheden beschikbaar gesteld.

3 Zorg in de school

3.1 Karakteristiek van de interventie

Zorg in de school of in de klas houdt in dat professionals met een breed scala aan expertise, die ondersteuning kunnen bieden aan jongeren, in de school aanwezig zijn. Daarmee zijn zorg en ondersteuning bij persoonlijke problematiek voor studenten veel bereikbaarder. De nabijheid van ondersteuners maakt dat de personen bekend(er) en vertrouwd(er) zijn, de drempel om die hulp op te zoeken lager is en het 'normaler' wordt om tijdig ondersteuning te vragen. Ook wanneer de school signaleert dat er belemmeringen zijn in de ontwikkeling van een student, kan samen met de student veel sneller hulp ingeschakeld worden.

Daarnaast kunnen docenten en onderwijspersoneel advies en ondersteuning krijgen bij het omgaan met studenten in kwetsbare situaties. Samen kunnen zij beslissen of voor (groepen) leerlingen preventieve programma's of activiteiten nodig zijn en die op school aanbieden. De school is daarmee voor hulpverleners niet alleen een 'vindplaats' voor jongeren met ondersteuningsbehoeften, maar ook de 'werkplaats' waar die hulp (deels) geboden kan worden of van waaruit snel geschakeld kan worden naar passende hulp.

De regie ligt bij de jongere. Vertrekpunt zijn diens ondersteuningsbehoeften op het gebied van onderwijs, sociaal-emotionele ontwikkeling, thuissituatie, wonen, financiën en vrije tijd. Op basis daarvan kan een integraal (toekomst)plan worden opgesteld waarin wordt vastgelegd welke doelen de student wil bereiken en wat daarvoor aan ondersteuning of hulp nodig is. Vaak sluit een handelings-/oplossingsgerichte aanpak het beste aan bij de ondersteuningsbehoeften van deze groep studenten.

3.2 Mogelijke opbrengsten (outcome)

Voor studenten

- **Toegang tot hulp** Door de laagdrempeligheid van de hulp kunnen studenten sneller en vroegtijdiger passende hulp krijgen wanneer dat nodig is. Belemmeringen bij studenten die gewoonlijk niet bij hulpverlening terechtkomen, worden nu op school wel gesignaleerd en besproken met de student, en kunnen zo nodig/gewenst aangepakt worden.
- **Sociale binding** Studenten kunnen ondersteunende relaties met volwassenen in de omgeving aangaan.
- **Hulp vragen** Jongeren die 'hulpverleningsmoe' zijn, kunnen door de laagdrempelige contacten met een vertrouwd persoon toch ondersteund worden. De student heeft ook voor zijn/haar latere leven geleerd dat hulp vragen mag, en dat kan werken.
- **Sneller en efficiënter hulp** De jongere hoeft minder vaak zijn/haar verhaal te doen, doordat degene die hij/zij als eerste aanspreekt vaak zelf al hulp kan bieden of snel kan schakelen naar de meest passende hulp. Doordat de hulpverlening 'ontschot' is, is er meer samenhang in de ondersteuning op school, thuis en jeugdhulp: er wordt mét elkaar en niet langs elkaar heen gewerkt. Jeugdhulp (ook specialistische) wordt tijdiger en efficiënter ingezet, waardoor een

verwijzing naar specialistische hulp minder vaak nodig is. Door de preventieve samenwerking met jeugdhulp kan de pedagogische basiskwaliteit op de school verhoogd worden en worden studenten beter geïnformeerd, voorbereid en begeleid bij specifieke problemen, zoals verslaving, ongezonde leefstijl, enzovoort.

- **Minder schooluitval** Door tijdige en passende hulp vallen minder studenten voortijdig uit of komen thuis te zitten. Daarmee wordt voor de student de kans op een vervolgopleiding of (duurzaam) werk groter.
- **Kansen voor betrokkenheid** De student heeft het gevoel dat hij/zij 'ertoe doet', wanneer er belangstelling voor hem/haar is die breder is dan alleen onderwijsresultaten. Door de aanwezigheid van de hulp op school kan makkelijker samen besloten worden, door de jongere zelf plus alle relevante betrokkenen, over de best passende hulp.
- **Steun van belangrijke volwassenen en voorzieningen** Steun van volwassenen in de omgeving van jongeren, zoals docenten en hulpverleners, is van belang voor hun welbevinden en ontwikkeling.

Voor opleiding en samenleving

- **Minder uitval** Doordat studenten makkelijker hulp vragen en krijgen, zullen er minder van deze groep jongeren uitvallen, nu en later.
- **Verbeterde participatie** Door meer motivatie voor leren, ligt er een stevigere basis voor positieve maatschappelijke participatie.
- **Minder druk op de zorg** Door de preventieve aanpak is waarschijnlijk minder vaak specialistische, en dus kostbare, zorg nodig.
- **Inclusievere samenleving** Door deze interventie worden mogelijk de zelfredzaamheid en werknemersvaardigheden van mensen in een kwetsbare situatie vergroot, waarmee wordt bijgedragen aan het versterken van een inclusievere samenleving.

3.3 Werkzame elementen op uitvoerend, tactisch en strategisch niveau

Uitvoerend niveau

- **Laagdrempelige ondersteuning** Door de aanwezigheid in de school is hulp voor studenten heel laagdrempelig beschikbaar; de hulpverleners zijn (min of meer) vertrouwde personen, in de directe nabijheid, zij kunnen terloops contacten aangaan en ze worden gezien als behorend bij de school. Nabijheid, 'er zijn met' en zo nodig ook 'er zijn voor' studenten in kwetsbare posities, kennis van en affiniteit met specifieke doelgroepen, oprechte interesse in en professionele betrokkenheid bij de student zijn van belang voor het succes van de zorg in de school. De student heeft in principe te maken met één vaste ondersteuner (tenzij doorgeleiding nodig is).
- **Normalisering** Het aanbieden van hulp in de school draagt bij aan normalisering van (het vragen om) hulp bij (ontwikkelings)vragen. Daarmee kan vroegtijdiger hulp geboden worden, die dan meestal kortdurend kan zijn.
- **Samenhangende ondersteuning** Zorg in de school maakt het bieden van een afgestemd aanbod van onderwijs, ondersteuning en hulp in een samenhangend traject voor de student mogelijk. Daarmee zijn de mogelijkheden groter om de regie (voor zover mogelijk) bij de jongere te leggen. Ook is het belangrijk om met de student na te gaan hoe een steunstructuur

georganiseerd kan worden in de eigen sociale context, zowel op school, als thuis, als in de vrije tijd, en zo nodig aangevuld met hulpverlening.

- **Eigen kracht** De levenservaringen van de jongeren zelf fungeren als bron van kennis en kracht. Dat betekent ook dat er sprake kan zijn van minder controle en meer vertrouwen naar studenten toe, gericht op het versterken van de psychische basisbehoeften verbondenheid ('ik hoor erbij'), competentie ('ik kan het') en autonomie ('ik kan het zelf'). Dit kan door, met oog voor beschermende- en stressfactoren, aan te sluiten bij de eigen wensen, capaciteiten en mogelijkheden.
- **Integrale benadering** Zorg in de school biedt optimale kansen wanneer er wordt gewerkt met een integraal toekomstplan met realistische toekomstperspectieven. In zo'n plan staat wat de student zelf kan gaan doen om diens doelen te realiseren en ook wat daarvoor nodig is aan onderwijs, ondersteuning en hulp. In het toekomstplan wordt aandacht gegeven aan verschillende leefdomeinen, zoals studie en daarvoor nodige studiecompetenties, wonen, werk en nodige arbeidsvaardigheden, gezondheid, geld, vrije tijd en relaties. Vanuit kennis van de voorafgaande levensloop en de wensen en behoeften in de huidige situatie kan ook geanticipeerd worden op de toekomstige levensloop en belangrijke overgangsmomenten daarin.
- **Interdisciplinaire samenwerking** School en hulpverleners kunnen samen beter signalen oppikken waarop preventieve programma's/activiteiten wenselijk zijn, afgestemd op hulpvragen bij studenten. Zorg in de school wint aan kracht wanneer er een goede verbinding bestaat tussen de studie- en loopbaanadvisering, ervaringskennis van de student en eventueel diens ouders, en hulpverlening. Kennis en ervaring van alle betrokkenen vullen elkaar aan tot een breed beeld van wat wenselijk en nodig is. Een interdisciplinaire blik leidt tot een meer integrale analyse en samenhangende aanpak.
- **Oplossingsgericht** Om zorg in de school effectief te laten zijn, wordt meestal gewerkt volgens de principes van het handelings-/oplossingsgericht of progressiegericht werken.
- **Doorlopend** Continuïteit in de ondersteuning is belangrijk voor deze groep jongeren. Vaak zal een kortdurend ondersteuningstraject voor deze jongeren niet voldoende zijn. Bevorderlijk daarvoor is het inzetten van (levensloop)coaches die langere tijd ondersteuning kunnen bieden.

Tactisch niveau

- **Gezamenlijke visie** Om deze interdisciplinaire samenwerking in de school mogelijk te maken, is een gedeelde visie een voorwaarde: op het belang, het doel en de ambities van zorg op school, zowel op het niveau van bestuur en beleid (management van roc's, gemeenten en management van zorgaanbieders) als bij de professionals die samenwerken in de school. Deze visie moet bij iedereen goed bekend zijn en leidend zijn voor het handelen. Heldere afspraken over rollen, taken en zorgroutes zijn daarbij nodig.
- **Mandaat** Om zorg in de school goed te laten werken, is het nodig dat partijen zich niet 'terugtrekken' op formele regels, maar zich realiseren dat samenwerken vraagt om 'poreuze randen' in beleid en budgetten. Het vraagt om flexibiliteit en snelheid in klemmende situaties. Hierbij is het nodig om 'lager' in de organisatie mensen met mandaat te hebben om snel maatwerk te kunnen leveren.
- **Kennis van de sociale kaart** Het is van belang dat docenten en ondersteuners van de school studenten actief de weg wijzen naar anderen binnen en buiten de school. Zij moeten daarom de verschillende expertises goed kennen en weten hoe, waar en wanneer die bereikbaar zijn.

- **Afstemming externe zorgverleners** Goede afstemming met huisartspraktijken kan een waardevolle aanvulling vormen op de zorg in de school.
- **Privacy-afspraken** Voor interdisciplinaire samenwerking zijn goede afspraken met betrekking tot privacybescherming en zorgvuldige gegevensuitwisseling nodig.
- **Voldoende faciliteiten** De school moet zorgdragen voor voldoende gelegenheid (ruimtes en momenten) waarop studenten en hulpverleners elkaar kunnen leren kennen en ontmoeten.
- **Voldoende expertise** Er dienen voldoende hulpverleners aanwezig te zijn in de school, met de expertise die het meest past bij de hulpvragen van deze jongeren. Daarbij worden bij voorkeur de schotten van 'lichte' (vrij toegankelijke) en specialistische' hulp doorbroken. Vroegtijdig inzetten van gespecialiseerde expertise kan immers een langdurend en zwaar, dus duur zorgtraject voorkomen. Ook moeten de hulpverleners beschikken over voldoende uren om daadwerkelijk zichtbaar te zijn op school en om docenten en andere collega's van school en uit de hulpverlening te leren kennen en samen te reflecteren op de samenwerking.
- **Gespreid en verbindend leiderschap** Interdisciplinair samenwerken vraagt om gespreid en verbindend leiderschap: elkaar de ruimte en de autoriteit op de eigen expertise geven. Daarvoor is kennis van en waardering voor de expertise van anderen noodzakelijk, evenals respect voor elkaars belangen (individueel, organisatie en collectief). Het vraagt ook om investeren in persoonlijke relaties en vertrouwen. Interdisciplinair samenwerken wordt bevorderd door (handelen vanuit) een duidelijk gemeenschappelijk belang van alle betrokkenen.

Strategisch niveau

- **Sluitende aanpak** Continuïteit in de hulpverlening bij de overgang van 18- naar 18+ (van jeugdhulp naar volwassenenzorg) is heel belangrijk. Gemeenten en zorgaanbieders zijn hier aan zet; het onderwijs én de studenten kunnen een belangrijke functie vervullen in het aangeven van knelpunten en mogelijke oplossingen.
- **Schaalgrootte** Gemeenten moeten voor de aansluiting van zorg bij een roc oog hebben voor de schaal. Die overstijgt het niveau van wijk of gemeente. Dat vraagt om specifieke maatregelen ten aanzien van het woonplaats-/postcodebeginsel. Ook is het van belang dat het roc wordt betrokken bij de inkoop van jeugdhulp door gemeenten, zodat de best aansluitende jeugdhulpaanbieders ingezet kunnen worden.
- **Monitoren kwaliteit** Voor succesvol uitvoeren van zorg in de school is het van belang de opbrengsten (doelrealisatie) en de tevredenheid van alle betrokkenen goed te monitoren, zowel op individueel niveau als op school, gemeentelijk en maatschappelijk niveau. Op basis van de monitoring kan geëvalueerd worden en zo nodig bijgesteld. De gesprekscyclus van gemeentelijk, regionaal en bovenregionaal overleg (OOGO/LEA/REA) kan hier het kader voor bieden.
- **Structurele en flexibele financiering** Zorg in de school vraagt om flexibele financiering. Een deel van de onderwijs- en zorgbudgetten moet gebundeld en gezamenlijk ingezet kunnen worden. De financiering van zorg in de school moet stabiel/structureel zijn en niet steeds op pilot- of projectbasis. Pas dan kan zorg in de school goed doorontwikkeld en geborgd worden en kan beter aangetoond worden dat deze vorm van ondersteuning efficiënt en effectief is.

4 Vervolg

Op basis van de literatuurverkenning gaan we op zoek naar ingrediënten die als 'ontwerpprincipes' kunnen dienen voor de verdere ontwikkeling van de aanpakken. Of anders gezegd: hoe kun je de integrale aanpakken op de roc's verder helpen als je kijkt naar de effectieve elementen uit de literatuurstudie? Kunnen we aannemelijk maken dat de elementen die ze toepassen, werkzaam zijn en dus mede verantwoordelijk voor de positieve effecten die zij merken en meten in de praktijk? En op welke elementen kunnen instellingen zich het beste richten als het gaat om het verbeteren van de aanpak en de beoogde opbrengsten, en het verbreden van de aanpak naar andere niveaus binnen de instelling?

We zullen de volgende stappen zetten:

1. We leggen de elementen uit deze literatuurverkenning naast de werkzame elementen die uit de CIMO's binnen de verschillende roc's naar voren komen. Op deze manier kunnen we de factoren toetsen in de praktijk, concretiseren en de meest relevante factoren identificeren en prioriteren, op basis van wetenschappelijke evidentie en effectbasis (wat is er bekend over wat wel en niet werkt).
2. Op basis van die prioritering kunnen we de relevantste factoren verder uitdiepen op basis van literatuur.
3. Vervolgens kan op basis van de zo verkregen elementen in het vervolg van het onderzoek per type interventie toegewerkt worden naar ontwerpprincipes die de instellingen implementeren en evalueren.

5 Referentielijst

- Addink, A., Lekkerkerker, L., Yperen, T. van, & Dam, C. van (2017). *Zelfredzaamheidschaal voor jeugdigen (ZRJ). Handleiding voor het meten van zelfredzaamheid van jeugdigen en ouders in de jeugdsector*. Utrecht/Nijmegen: Nederlands Jeugdinstituut en Praktikon.
- Arum, S. van, Verweij, S., & Veer, K. van der (2018). *Wat werkt bij integraal werken in de wijk. Cliënt en professional. In vertrouwen samenwerken aan een oplossing*. Utrecht: Integraal werken in de wijk.
- Baat, M., de & Foolen, N. (2012). *Oorzaken van schoolverzuim en tijdig schoolverlaten*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Batenburg, T.A. van, Korpershoek, H., & Werf, M.P.C. van der (2007). *De VMBO-leerlingen in VOCL '99: hun loopbanen en hun huidige situatie*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde.
- Berg, J. van den, Jong, L. de, Hoeve, A., Zitter, I., & Aalsma, E. (2016). *Leren werken, werkend leren in de TechniekFabriek*. 's Hertogenbosch: ECBO.
- Berg, N. van den & Bruijn, E. de (2009). *Het glas vult zich. Kennis over de vormgeving en effecten van competentiegericht beroepsonderwijs; verslag van een review*. 's-Hertogenbosch/Amsterdam: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Briggs, D.C., Diaz-Bilello, E., Peck, F., Alzen, J., Chattergoon, R., & Johnson, R. (2015). *Using a Learning Progression Framework to assess and evaluate student growth*. Boulder: University of Colorado, Center for Assessment.
- Broekhuizen, K. & Went, E. (2016). *Een Common Eye op samenwerken*. Bilthoven: Common Eye.
- Denyer, D., Tranfield, D., & Aken, J. van (2008). Developing design propositions through research synthesis. *Organization Studies*, 29, pp. 393-413.
- Eimers, T., Boon, M., & Kennis, R. (2012). *Signalen voor passend beroepsonderwijs. Jongeren met een beperking in het mbo*. Nijmegen: Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt/REA College Nijmegen.
- Eimers, T. & Raaijman, J. (2018). *De Transitieroute. Jongeren met een ondersteuningsbehoefte van opleiding naar werk*. Nijmegen: Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt.
- Giele, J. & Elder, G. jr. (2009). *The craft of life-course research*. New York/Londen: The Guilford Press.
- Glaudé, M. & Karsten, S. (2007). Samenwerking tussen instellingen voor beroepsonderwijs en het bedrijfsleven. In: *Handboek Effectief Opleiden*, pp. 69-83, Amsterdam: Read Business.
- Hoorik, I. van (2011). *(Hoe) werkt talentontwikkeling bij 'risicjongeren'?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Huisman, J., Bruijn, E. de, Baartman, L., Zitter, I., & Aalsma, E. (2010). *Leren in hybride leeromgevingen in het beroepsonderwijs. Praktijkverkenning, theoretische verdieping*. Utrecht: ECBO.
- Ince, D., Yperen, T. van, & Valkestijn, M. (2019). *Top tien beschermende factoren. Voor een positieve ontwikkeling van jeugdigen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Inspectie van het Onderwijs (2018). *Themaonderzoek entreeopleidingen. Inventariserend onderzoek naar het loopbaanperspectief van de entrestudent*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

- Inspectie van het Onderwijs (2019). *Motivatatie om te leren. Motiverende kenmerken van het voortgezet onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Jeugd Werkt! Noord-Holland Noord (2015). *Werk is het doel en het perspectief. Een visie op arbeidstoeleiding voor kwetsbare jongeren in de regio Noord-Holland Noord*. Alkmaar: RPA Noord-Holland Noord.
- Kamerstukken (2019), ref. 16645094. Kabinetsreactie Interdepartementaal beleidsonderzoek *Jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt*, 4 oktober 2019, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Kamerstukken (2020), ref. 25903161. *De derde onderwijs- en zorgbrief*, 10 november 2020, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Kis, V. (2016). *Work-based learning for Youth at Risk: getting employers on board*. Parijs: OECD Publishing.
- <https://canonberoepsonderwijs.nl/pedagogisch-didactisch/werkplekieren/>. Geraadpleegd 2 februari 2021.
- <https://participatiescan.com/cijfersuitderegio>. Geraadpleegd op 2 februari 2021.
- <https://roa.nl/>. Geraadpleegd op 2 februari 2021.
- <https://www.kbanijmegen.nl/transitieroute.html>. Geraadpleegd op 2 februari 2021.
- <https://www.neth-er.eu/onderwijs/work-based-learning-voor-succes-op-de-arbeidsmarkt>. Geraadpleegd op 2 februari 2021.
- <https://www.onderwijsincijfers.nl/>. Geraadpleegd op 2 februari 2021.
- <https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/subsidieregeling-praktijkieren>. Geraadpleegd op 2 februari 2021.
- <https://www.stichtingpraktijkieren.nl/home>. Geraadpleegd op 2 februari 2021.
- Meij, H. & Ince, D. (2013). *De ontwikkeling van kinderen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Meurs, P. et al. (2016). *Een gedurfde ambitie. Veelzijdig samenwerken met kind en gezin*. Den Haag: Raad voor Volksgezondheid en Samenleving.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2017). *Loopbaanmonitor jongeren in kwetsbare positie. Een cohort jongeren in een kwetsbare positie uit 2010/11 cijfermatig in beeld gebracht*. Den Haag: Ministerie OCW.
- Ministerie van Financiën (2019). *Jongeren met (risico op) een afstand tot de arbeidsmarkt zichtbaar en zelfstandig maken*. Den Haag: Inspectie der Rijksfinanciën, Bureau Strategische Analyse.
- Minnaert, A.J.C. & Meijer, W. (2018). Van 'ieder voor zich', via samenwerken, op weg naar coöperatief werken in de onderwijsketen. *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*, 57 (3-6), pp. 136-142.
- Nederlands Jeugdinstituut (2013). *School als Werkplaats, een methodiekbeschrijving*. Utrecht: NJi. <https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/School-als-Werkplaats.pdf>
- Nederlands Jeugdinstituut (2015). *Aansluiting van kwetsbare jongeren op de arbeidsmarkt*. Utrecht: NJi. <https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Aansluiting-van-kwetsbare-jongeren-op-arbeidsmarkt.pdf>
- Nederlands Jeugdinstituut (2017). *Kenniskaart 'Kwaliteit verbinding onderwijs en jeugdhulp'*. Utrecht: NJi. <https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/kenniskaart-Kwaliteit-Verbinding-Onderwijs-en-Jeugdhulp.pdf>

- Nederlands Jeugdinstituut (2018). *Op weg naar nog effectievere ondersteuning en hulpverlening voor Rijnmondse mbo-studenten. Onderzoek naar inrichting samenwerking mbo, hulpverlening en ondersteuning*. Utrecht: NJi. <https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Op-weg-naar-nog-effectievere-ondersteuning-en-hulpverlening-voor-Rijnmondse-mbo-studenten-pdf.pdf>
- Nederlands Jeugdinstituut (2018). *Participatiescan. Beter samenwerken voor succesvolle arbeidstoeleiding*. Utrecht: Nji.
- Nederlands Jeugdinstituut (2018). *Samen werken aan optimale ondersteuning mbo-studenten. Inspiratie en tips voor samenwerking tussen mbo en hulpverlening*. Utrecht: NJi. <https://www.nji.nl/system/files/2021-04/Samen-werken-aan-optimale-ondersteuning-mbo-studenten-Inspiratie-en-tips.pdf>
- Nederlands Jeugdinstituut (2019). *Effectmaten. Op welke factoren kan een werkwijze die jeugdhulp en mbo verbindt effect hebben?* Utrecht: NJi. <https://www.nji.nl/system/files/2021-04/Effectmaten-Op-welke-factoren-kan-een-werkwijze-die-jeugdhulp-en-mbo-verbindt-effect-hebben.pdf>
- Nederlands Jeugdinstituut (2019). *Sterke netwerken rond kwetsbare jongeren. Adviezen en praktijkvoorbeelden voor de samenwerking tussen onderwijs en gemeenten*. Utrecht: NJi. <https://www.nji.nl/system/files/2021-04/Sterke-netwerken-rond-kwetsbare-jongeren-adviezen-en-praktijkvoorbeelden.pdf>
- Nederlands Jeugdinstituut (2020). *Checklist Werken met een Toekomstplan*. Utrecht: NJi.
- Nieuwenhuis, L., Hoeve, A., Nijman, D.J., & Vlokhoven, H. van (2017). *Pedagogisch-didactische vormgeving van werkplekken in het initieel beroepsonderwijs: een internationale reviewstudie*. Nijmegen: Hogeschool Arnhem Nijmegen, Kenniscentrum Kwaliteit van leren.
- Onderwijsraad (2013). *Advies. Meer kansen voor kwetsbare jongeren*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Oomens, P., Spigt, H., Roozmond, C., Weerd, M. de, Bootsman, F., Bruijn, D. de, ... Bobeldijk, R. (2020). *Servicedocument Delen van persoonsgegevens tussen onderwijs en zorg*. Woerden/Utrecht/Rotterdam: MBO Raad, Jeugdzorg Nederland en Ingrado.
- Parlementaire monitor (2018). Motie Kwint/Özdil over begeleiden van mbo-studenten bij hun start op de arbeidsmarkt. Den Haag: Tweede Kamer. <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vkl4pjlw3kqv5>. Geraadpleegd op 31 maart 2021.
- Pawson, R. & Tilley, N. (2004). *Realist evaluation*. London: Cabinet Office.
- Poortman, C. & Visser, K. (2009). *Leren door werk. De match tussen deelnemer en werkplek*. 's Hertogenbosch: ECBO.
- Smulders, H., Voncken, E., & Westerhuis, A. (2013). *Regionale samenwerking in goede banen, arbeidstoeleiding van jongeren uit het vso, pro, en mbo1. Ervaringen uit de samenwerkingspraktijk*. 's-Hertogenbosch: ECBO.
- Storm, I., Savelkoul, M., Busch, M.C.M., Maas, J., & Schuit, A.J. (2010). *Intersectoraal samenwerken in de aanpak van gezondheidsachterstanden. Een onderzoek onder zestien gemeenten in Nederland*. Bilthoven: RIVM, rapport 270161002/2010.
- Sweet, R. (2013). Work-based learning: Why? How? In: *Revisiting global trends in TVET: Reflections on theory and practice*, pp. 165-203. Bonn: NESCO-UNEVOC International Centre for Technical and Vocational Education and Training.
- Toekomstgericht werken, *Werksessies 'Beter benutten van de verlengde jeugdhulp'* (2019). OZJ in opdracht van VWS.

- Virginia Department on Education (2017). *Work-based learning for students with disabilities*. Richmond: VDOE.
- Visser, C., *Over progressiegericht werken: www.progressiegerichtwerken.nl*. Geraadpleegd op 2 februari 2021.
- Zitter, I. (2016). *Antwoordformulier Kennisrotonde*. Den Haag: Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek.
- Zitter, I. & Hoeve, A. (2012). Hybrid Learning Environments: Merging Learning and Work Processes to Facilitate Knowledge Integration and Transitions, *OECD Education Working Papers, No. 81*. Parijs: OECD Publishing.

Het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) is een onafhankelijk en betrokken kenniscentrum dat actuele kennis over jeugd, vakmanschap en de organisatie van het jeugdveld verzamelt, verrijkt, duidt en deelt.

Het Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ECBO) doet wetenschappelijk verantwoord beleids- en praktijkgericht onderzoek in het beroepsonderwijs, deelt kennis uit onderzoek en maakt deze toepasbaar.

De academische begeleidingscommissie bestaat uit: Prof. Dr. A.E.M.G. Minnaert, Hoogleraar orthopedagogiek en klinische onderwijskunde aan de Rijksuniversiteit Groningen. Dr. J. Metselaar, Lector Zorg voor de Jeugd NHL Stenden Hogeschool. Dr. P. Vuijk, Lector jeugdpreventie Hogeschool Rotterdam.

Dit onderzoek is gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek met projectnummer 40.5.19620.017

© 2021 Nederlands Jeugdinstituut, Expertisecentrum Beroepsonderwijs.

Alle informatie uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden. Graag de bron vermelden.

Meer informatie over succesvolle aanpakken in het mbo: [Verbinding in de praktijk - mbo | Nederlands](#)

[Jeugdinstituut \(nji.nl\)](#)